

MARIA HELLEBERGS
FREMMEDE NABOER
I DEN DANSKE POLEN-DISKURS

SYLWIA SCHAB

Adam Mickiewicz University, Poznań

ABSTRACT. The aim of the article is to place Maria Helleberg's book *Fremmede naboer* (1992) in a broader cultural and literary context and to define its position in the Danish discourse on Poland. The author of the article points out some elements used for creating an image of Poland and confronts the image with the canonical representation of Poland from Georg Brandes' text *Indtryk fra Polen* (1888). The result of the comparison mentioned above shows a certain conservatism in the way Poland is presented in Danish literary discourse. The conclusion is supported with references to other texts dealing with Polish matters from the period from 1888 to 2002.

Polen som emne eller motiv kan ikke siges at stå i søgelyset for de danske forfattere. Sommetider vælges det som et symbol på frihed og fædrelandskærlighed, bliver til et sted befolket af eksemplarisk ædle og heroiske mænd og kvinder (som fx i *En polsk familie* (1839) af Carsten Hauch eller Agnes Henningsens *Polens døtre*, 1901), andre gange som en passende eksotisk kulisse for en spændingsroman – med sit ”spionvenlige” atmosfære i den postkommunistiske tid (som i Jens Henriks Jensens bog *Kællingen i Kraków*, 1999) eller et sted, hvor barndommen og barndoms minderne langt fra fremstår som pletfrie, hvad enten det gælder tiden uden anden verdenskrig (Stig Dalagers *Davids bog*, 1995) eller efterkrigstiden i det kommunistiske Polen (Janina Katz' *Mit liv som barbar*, 1993 og *Drengen fra dengang*, 2004). Emnet tages også op i nogle enkelte historiske romaner, som fx i Hilmar Wulffs *Vejen til livet* (1947), som tager udgangspunkt i roepolakkernes skæbne på Falster og Lolland (det er værd at nævne, at polsk emigration til Danmark i 1800-tallet udgør en af de mest synlige berøringsflader mellem de to lande) eller bruges i forbindelse med skildringen af en polsk komponist (Frederik Chopin i Peer Hultbergs *Praeludier*, 1989).

Dansk litteratur byder heller ikke på mange eksempler på skildringer af Polen lavet efter selvsyn. Hertil hører bl.a. Georg Brandes' *Indtryk fra Polen* (1888), dele af Frederik Poulsens erindringer (1920, 1946)¹ Hilmar Wulffs *Polen* (1961), Dea Trier Mørchs *Polen* (1970), Elias Bredsdorffs "Indtryk fra Polen" (kronik i *Politiken*, 4. juni 1986), Jess Ørnsbos "Polen – én stor hemmelig klub" (1990)² og Hans Erik Rasmussens *Karlsvognen – med heste, vogn og børn gennem Østeuropa* (2002). Den danske Polen-diskurs kan dermed betegnes som ikke særlig omfangsrig og som det vil komme frem i den foreliggende analyse er den ret ensformig.³

Hvorfor vækker Polen så ringe interesse hos de danske forfattere og rejssende? Svaret kunne søges i de beskedne historiske, kulturelle, økonomiske og – ikke mindst værdirelaterede bånd mellem de to lande (vide Ślaski 1977).⁴ Det kunne også paradoksalt placeres i det tætte naboskab – af den type, som generelt ikke volder problemer. Polen forbliver således et ret ukendt land, præget af det eksotiske i en "nær" udgave, som ikke vækker lysten til at blive udforsket dybere eller kunstnerisk bearbejdet.

En af de danske forfattere, som lod sig lokke – og i hvert fald som ikke blev afskrækket af Polens berygtet indviklede og til dels uforståelige skæbne og "natur" er Maria Helleberg. Hun var allerede forfatter til en række historiske romaner (blandt dem en med en del polske motiver – *Marskallens kvinde* fra 1990),⁵ da hun i starten af 90'erne kom til Polen og lod sig opsluge af det, der i hendes udlægning af den polske historie blev til et næsten mytisk spindelvæv af sammensatte problemer, dramatiske begivenheder, historiens latter og skæbnens evindelige gåen op og ned. Hendes interesse bar frugt i form af bogen *Fremmede naboer. En europæisk erfaring rigere. Polens historie*, hvor selve titlen giver nogle svar på spørgsmålet om bogens position i den danske Polen-diskurs. For det første er Polen en fremmed nabo – en nabo, som man ikke ser så tit og som man ikke ved særlig meget om. For det andet bliver Polens skæbne klart defineret som en del af den europæiske arv og historie – en del, som kan være med til at udfordre éns (den danske) forståelse af historiske sammenhænge i Eu-

¹ "Polske Magnater" i *Rejser og Rids* (1920) samt "»Guvernør« i Russisk Polen" i *Liv og Rejser omkring Aarhundredeskiftet* (1946).

² Teksten er en del af bogen *Europa retur: 12+1 forfattere på rejse*, red. J. Kaiser og F.Chr. Nielsen, 1990.

³ Under betegnelsen "Polen-diskurs" forstås i den foreliggende tekst den litterære del af alle udsagn/kulturttekster vedrørende emnet. Dermed bliver der ikke taget højde for videnskabelige tekster, fagtekster, avisartikler, film, tv-indslag, vittigheder samt det der fungerer i det offentlige omløb (som fx udtryk "polak" og "at leve på polsk") m.fl. Begrebet *diskurs* bliver brugt i den saidske "operative" udgave (se Said 2005).

⁴ I den forbindelse kan blikket også rettes mod et af de største humanistiske forskningsprojekter i Europa – *European Values Survey* (1981–2004), hvorfra det fremgår, at begge lande tilhører helt forskellige værdirelaterede grupperinger og bliver ved med at fjerne sig fra hinanden i den henseende (www.europeanvalues.nl).

⁵ Senere udgav hun også to børnebøger, hvor hun indfletter polske (eller polsk-jødiske) motiver – *Moses Butterbrot – under jorden* og *Moses Butterbrot – i skjul* (2001).

ropa. For det tredje er det forfatterens ambition at gå tæt på landets turbulente historie, og ikke mindst den polske selvforståelse, for om muligt at indkredse selve den polske sjæl (bogens omslag). Undertitlen *Polens historie* indikerer ikke et historisk værk, men en personlig og kunstnerisk udlægning af Polens og polakkernes skæbne i historiens løb – *affødt af fascination og forskrækkelse, af kærlighed og undren* (Helleberg 1992:7).⁶

*ET FOLK, VI SYNES, VI KENDER GODT – OG I HVERT FALD HAR VORES
FORDOMME OM*⁷

Hvordan er så Polen set i Maria Hellebergs digteriske spejl? Det er først og fremmest predistineret til en vanskelig skæbne på grund af dets beliggenhed – (...) *klemmt mellem østlig og vestlig ekspansion* (Helleberg 1992:15). Og denne determinerende geopolitiske faktor har ført til Polens påtvungne rolle som marionet på den europæiske scene – til dets afhængighed af de stormagter, som uheldigvis kom til at være landets nærmeste naboer (Preussen/Tyskland, Østrig-Ungarn og Rusland). *Tilmed har landet en irriterende vane med at forsvinde, samtidig med at folket består* (Helleberg 1992:7) – skriver forfatteren i introduktionen og peger på et andet karakteristisk punkt – Polens fata morgana-karakter og de mange myter der knyttes til landet og dets befolkning. Polen bliver flere gange i bogen omtalt som mytisk, forstået som sagnagtig og mystisk – i andre europæeres øjne og – ikke mindst – i sin egen selvforståelse:

I 1791 var Polen en myte i Europa. (...) En magtfaktor og et kaos-punkt, der kunne give enhver god europæer svimmelhedsfølelser. (Helleberg 1992:43)

Polakkerne har også altid været leveringsdygtige i myter. (Helleberg 1992:72)

Det nærmest klichéagtige fortolkningsperspektiv giver sig udslag i bogens struktur, hvor læseren bliver inviteret på en sagnospundet rejse gennem polske nationale myter, symboler, helte og helgener – der blev til som en reaktion på traumatiske oplevelser – *født af ond sandhed* (Helleberg 1992:42). Man begiver sig på en rejse i sagnlandet – eller i diskursen om Polen – og ikke i den virkelige verden. Galleriet med polske helteportrætter er delt op i to: med den ene afdeling for kvindelige offerskikkelser og den anden – for mandlige helte – krigere, feltherrer og politiske ledere. ”Heltinderækken” begynder med dronning Jadwiga som *er blevet et symbol på polsk styrke og national overlevelsessevne* (Helleberg 1992:19) eller *en polsk selvforklarende myte: den unge pige, som opofrer sig for kristenhedens skyld* (Helleberg 1992:25). Det skulle ikke alene

⁶ I indledningen henviser Helleberg til en bølge af ”hurtigskruede” publikationer om Polen skrevet og udgivet omkring 1989, som hun betegner som lejlighedskreerede og ikke gennemtænkte – og dermed af den slags og kvalitet, som ikke kan tilfredsstille den seriøse læser. Så hendes bog skulle være et forsøg på at gå alvorligt til værks.

⁷ Helleberg 1992: fra bogens omslag.

være *en typisk middelalderlig handling for en kvinde* (Helleberg 1992:23), men også et eksempel på *en typisk polsk selvopofrelse* (Helleberg 1992:133). En anden inkarnation af dette træk er Maria Walewska, som for Polens skyld bliver Napoleons elskerinde – i håb om at kunne øve en vis indflydelse på ham og dermed at fremme den polske sag. Denne fremstilling af kvinderne kan siges at leve op til forestillingen om kvinderollen i et traditionelt, patriarkalsk samfund. De bliver præsenteret gennem en sag, en opgave de har i forhold til ”Familien Polen” og er næsten frakendt retten til at træffe egne valg.

Blandt de mest fremtrædende mandlige skikkelser, som har opnået status af myter kan fx nævnes kong Jan Sobieski – i kraft af hans sejr over tyrkiske horder ved Wien i 1683. Et faktum, som skulle forsvare og legitimere Polens position som *den ”ægte” kristenheds yderste forpost mod øst* (Helleberg 1992:20) eller den ægte tros forsvarer. Tadeusz Kościuszko – en af de mange legendariske polakker fra 1700-tallet nævnes som et symbol på kampen for friheden samt tapperheden og udholdenheden i den på trods af den håbløse politiske situation. De mandlige helte er dog ikke pletfrie idealer. De fremstår som fuldblodsmænd og virker derfor meget overbevisende, troværdige og lette at identificere sig med som symboler på landets sjæl. Den ovennævnte karakteristik finder sin bedste form i marskal Józef Piłsudski:

En god fader, men også en ego-beruset macho-type, populist og aristokrat. En god fader, men en gnaven patriark. Ikke umiddelbart tiltalende. Et stormvejr af en mand. Fascinerende, skræmmende. Ingen helgen. Et ur-polsk identifikationsbillede. Adelig, hestebetvinger, pater familias, feltherre, digter. (...) På godt og ondt er han typisk for Polen som nation og begreb i overgangen mellem slaveri og frihed. (Helleberg 1992:67)

Portrætgalieriet suppleres med et register over nogle polske karaktertræk, som sættes i forbindelse med landets skæbne (og som får skylden for at have bidraget til polske nederlag). Blandt de mest markante findes helt sikkert indstillingen over for arbejdet (særlig den del, der er forbundet med handel og lønarbejde) – man betragter det som noget uværdigt, noget der hverken værdsættes eller respekteres. Trækket udledes fra polakkernes aristokratiske livsholdning – det er fuld ud acceptabelt at arbejde åndeligt, men man skal *helst ikke handle alt for meget*. (...) (Helleberg 1992:49):

Når store dele af polsk industri under ufriheden kom på ikke-polske ejeres hænder, kan det skyldes en traditionel, dybt indgroet uvilje mod at involvere sig i disse lidet ideelle sysler, fjernt fra gudernes rene, feudale verden. (Helleberg 1992:53)

Om polakkernes vej til kapitalismen skriver forfatteren følgende, hvor hun samtidig knytter træk som mangel på praktisk sans og uvilje mod arbejde med den polske katolske (over-)tro:

Der findes to metoder til at redde Polen. En mirakuløs og en normal. Den normale er, at Herren sender en gruppe engle ned for at ordne alt. Den mirakuløse er, at polakkerne begynder at arbejde. (Helleberg 1992:139)

Så er polakkerne uselvstændige og umodne – *Polen havde stadig brug for tysk knowhow*. (Helleberg 1992:18); de er meget spontane, men med en ubetænksomhed, som kan grænse til sindsyge, når de bliver mest ”militant nationalistiske” – som oversat til metaforproget giver *det moderne billede af polakkerne som gale selvmordere, der kaster sig mod fjendens tanks, hellere end at tænke sig om*. (Helleberg 1992:87). En hovedløs og upraktisk handlemåde, som ikke kan bære frugt.

I det hele taget skulle karakteriseringen af ”den typiske polak” ifølge forfatteren ikke volde nogen som helst problemer:

Polakken er charmerende, men doven. Sexet og modig, men ikke til at stole på, kender ikke klokken. Han er gammeldags og kysser damerne på hånden, og så er han en pralhals, en upraktisk person. (Helleberg 1992:8)

Som det allerede blev antydnet før har kirken og troen også givet sit besyv med til polakernes selvforståelse. Landet skulle nyde en speciel guddommelig beskyttelse – ikke mindst hos Jomfru Maria, som blev kåret til Polens Dronning, og i romantikkens tid får landet en rolle som nationernes frelser:

Hertil kom den specielle katolske fortolkning af Polens skæbne. Messianisme var svaret. Polen opfattet som en reinkarnation af Kristus, ventende på påskemorgen. (Helleberg 1992:49)

Set fra et fremmed – dansk – perspektiv er den polske indstilling over for religionen gammeldags og polakkerne bliver reduceret til *overbevist, gammeldags troende og trofast praktiserende katolikker* (Helleberg 1992:7). På den anden side har Polen *gennem århundreder været kendt som den religiøse tolerances hjemland* (Helleberg 1992:79). Dog blev den polske *ubevidste tolerance* (Helleberg 1992:27) på et ikke klart defineret tidspunkt og under ukendte omstændigheder omdannet til *den indgroede polske antisemitisme* (Helleberg 1992:82) eller *den traditionelle antisemitisme* (Helleberg 1992:86), som gang på gang kommer til udtryk i pogromer og andre former for repressalier mod jøder.

Denne form for xenofobi tager sit udspring i det polakkerne har draget som lære af deres historie. De har lært at være mistroiske over for de andre – ikke mindst over for deres naboer, som de skulle vente sig det værste af (Helleberg 1992:42). Det gælder ikke mindst den store russiske bjørn og synes at være gengældt:

Den polske foragt for russisk ”orientalisme” og ”barbari” fandt sit modsvar i russisk foragt for det ”degenererede” og ”træske” Polen. (Helleberg 1992:50)⁸

Polen retter blikket hellere mod Vesteuropa og polakkerne synes selv at de har meget mere tilfælles med den del af kontinentet. Der findes en dybgroet tradition for at identificere sig med Frankrig og dets højtudviklede og sublimerede kultur:

⁸ Den specifikke polske indstilling over for russere (og jøder) kan ifølge Maria Janion forklares ud fra kategorier mindreværd/bedreværd, hvor polakker har følt overlegenhed over for russere, men samtidig en vis slægtskab med deres ”mindreværdi” i kraft af at stamme fra den samme slaviske familie (Janion 2006:328).

Sansen for komfort, luksus, god smag, elegance og livets sødme i øvrigt bandt de to folks herskende klasser sammen. (Helleberg 1992:38)

Beklagelsesvis har Polen ikke vist meget interesse for den nord-sydlig (kultur-)akse – landet

kunne måske have vendt blikket mod nord, mod Sverige, Skandinavien, men det skete kun sporadisk. Ikke nok. (Helleberg 1992:63)

DET ER ET MÆRKEFIGT FOLK MED EN IKKE MINDRE MÆRKEFIG HISTORIE⁹

Man kan konstatere, at Polen i Hellebergs udlægning tilskrives en vis dobbelt-hed – både i det ydre syn på landet og folket, og i dets ”indre”, dobbelte karakter. Landet underlægges den skæbnesvangre dikotomi mellem Øst og Vest, inkarneret i Rusland på den ene og Preussen/Tyskland på den anden side. Helleberg essentialiserer Polen, dvs. fremmaner dets – angivelig – iboende væsen, ved at fastlåse Polen-som-idé i en række statiske situationer (ved at tage nogle uddrag af landets historie og at male dem i form af stilleben) – for derefter at give dem status af noget symbolsk, af eksemplificeringen af almeneuropæiske og almenmenneskelige træk. Polen egner sig ret godt til denne rolle – det fremstilles som et insekt fastlåst i et stykke rav – med sin gammeldags mentalitet og attitude, som godt nok er utidssvarende, men *pittoresk og dramatisk* (Helleberg 1992:11). Polen kan være et eksemplarisk land, hvor politiske idealer, lidelse, mod, dyb fædrelandskærlighed, kampen for værdighed og frihed, tolerance, livlig fantasi og charme smelter sammen med egoistiske incitament, partikulære interesser, xenofobi, antisemitisme, med det ikke at kunne styre landet rationalt og effektivt eller det ikke at kunne arbejde. Det er en kostbar perle, som afspejler mange facetter og som dannedes med stort besvær og i stadig kamp mod omstændighederne. Ja, et symbol på hele Europa:

(...) landet repræsenterer Europa in extremis. Alle de værste erfaringer, alle de ondeste konsekvenser. Polen er essensen af Europa. (Helleberg 1992:7)

Og det hele bliver på godt og ondt viklet ind i det mytiske spindelvæv, som binder de enkelte elementer sammen så de danner en logisk sammenhæng og dermed giver mening for en række tilfældige hændelser.¹⁰

Så kunne man stille et spørgsmål om, hvor nyskabende, hvor original Maria Hellebergs fremstilling af Polens skæbne og det polske folks karakter er? Jeg

⁹ Helleberg (1992:8).

¹⁰ Historikeren Søren Kolstrup skriver i sin bog *Polen i 1000 år* (2007) følgende: ”Polens historie er omfattende. Landet rummer både østeuropæiske træk og åbenbare kulturtræk fra Vesten, men også en særlig polsk dramatik.” (Kolstrup 2007:14). ”Den særlige polske romantik” kan udlægges som en myte med romantiske rødder eller en måde at orientalisere Polens (postkoloniale) væsen på (se Janion, 2006).

vover påstanden om, at det ikke er det – eller i meget ringe grad. Som bevismateriale vil jeg bruge en tekst fra 1800-tallet, som ifølge resultaterne fra min foreløbige forskning har status som den hegemoniske tekst i den danske Polen-diskurs. Teksten er Georg Brandes *Indtryk fra Polen*, som blev udgivet i forbindelse med forfatterens rejser til Polen¹¹ samt hans omfattende studier af polsk litteratur. Forfatterens sympati ligger helt klart på det dengang undertrykte Polens side, som i 1800-tallet var en europæisk mode (vide *Polenlieder*) og et symbol på friheden og kampen for den (Kaszyński 1991:213ff, Krysztofiak 2005:24). I hans skildring tilskrives landet en universal betydning:

Polen er et Sindbillede – et Sindbillede paa alt det, som Menneskehedens Ypperste har elsket og hvorfor de har kæmpet. I Polen er Alt sammentrængt, alt det Hadværdigste og Afskyeligste, alt det Elskeligste og mest Straalende; her findes Jordelivets Modsætninger som i højt Relief; her er Verdensvæsenet sammentrængt som i en Essens.¹² (Brandes 1888:48)

Det er Brandes, der peger på de store modsætninger, der præger landet og dets folk:

Men der gaves endnu et polsk Folk. Et Folk, der havde heroiske, ridderlige, glimrende, unyttige Dyder nok, men langt færre nyttige og borgerlige Dyder. Et begejstret og upraktisk Folk, ædelmodigt og upaalideligt, pragtløst og flygtigt, livfuld og letsindigt, et Folk, der altid havde afskyet strengt og kedsommeligt Arbejde og altid elsket stærke eller fine, sanselige og aandelige Nydelser, men fremfor alt Uafhængigheden indtil Vanvid, Friheden indtil Liberum veto, og som ogsaa nu, da det havde tabt Uafhængighed og Frihed, var blevet sin gamle Kærlighed tro. (Brandes 1888:27f.)

Talenter og stort potentiale opvejes af de ydre vilkår, der står i vejen for en fri udvikling, men også af svagheder ved den nationale karakter. Her synes et bestemt karaktertræk at bære skylden, nemlig foragten for arbejdet og manglende respekt for penge:

Polakken har intet medfødt Hang til de borgerlige Dyder; hans Ideal er og bliver den store Herre. Afskyen for at tælle og lægge sammen, for at regne, beregne og føre Regnskab, er gennemgaaende. (...) Polakkerne er og bliver et aristokratisk Folk. (Brandes 1888:31)

Den polske mentalitet, Brandes selv syntes at have fået kendskab til, kan betegnes som aristokratisk, men også som et barns mentalitet – med den letsindige attitude, fokusering på det ydre og hang til festligheder af forskellig slags. Forfatteren benytter sig af to slags perspektiver på landet og dets befolkning: det ydre, dvs. Polen som et spejlbillede af det danske/det europæiske og det tilsyneladende ydre – hvor han faktisk øser af det polske skatte-kammer med symboler og selvforståelse. Han tager nemlig en del polske autostereotyper i brug, som var gældende i 1800-tallet, og som faktisk ikke fuldstændig

¹¹ Ifølge ”Georg Brandes-tidstavle 1842–1927” har Brandes besøgt Polen fem gange (i 1885, 1886, 1887, 1894 og i 1898) (www.litteraturhistorie.au.dk/forskning/publikationer/arbejds-papirer/arbejds-papir18.pdf). Han har ligeledes skrevet sammen med mange polakker og fået besøg fra Polen.

¹² Min understregning.

har mistet sin fortolkningskraft den dag i dag. Som fx det at fortolke Polens skæbne som om det var de europæiske nationers Messias (jf. Stala 2000:33) eller at fremstille polakker som et aristokratisk folk, som gennem sin heroiske fortid har fortjent at blive behandlet på specielle præmisser. Et romantisk præget folk fuldt af idéer og iver, som dog har svært ved at opnå det ønskede. Eller udtrykt med Maria Janions ord – et folk, der aldrig er kommet ovet sin postkoloniale historie, dvs. over det at have mistet egne kulturelle og religiøse rødder, som gik tabt med udryddelsen af det hedenske slaviske ("Słowiańszczyzna") (se Janion 2006). Et folk som lever midt i en (romantisk) myte og er ude af stand til at finde sin ægte kerne, og som dermed er dømt til den evige dobbelthed – en kulturel, mental og samfundsmæssig splittelse.

Lighederne og slægtskabet mellem de to omtalte danske tekster kan tydeliggøres i form af en liste (som ikke gør krav på at være komplet) over de træk, begge forfattere definerer som typisk polske:

kærlighed for friheden	letsindighed	religiøsitet
foragt for arbejdet	naivitet	traditionalisme
(unyttig) heroisme	begejstring	livsglæde
mod	aristokratisk livsholdning	Nordens/Østens franskmænd
mangel på praktisk sans	gæstfrihed	forkærlighed for ydre glans
upålidelighed	idealisme	mangel på borgerlige dyder
spontanitet	tolerance	

Polen som et symbol på Europa / som Europas essens / som modsætningernes land

Det er ikke bare de brandesianske tankebaner Helleberg følger, der er også meget i hendes ordvalg, som henleder læserens tanker til *Indtryk fra Polen* som hendes inspirationskilde:

Netop 1800-tallets fata morgana forarbejdede den ellers så banale, selvfølgelige polske mentalitet. Man lagde sig fast på nogle begreber – ikke altid praktiske – aristokratisme, stædighed, højtflyvende idealisme og nytteløs heroisme.¹³ Alt, hvad vi er kommet til at betragte som typisk polsk. (Helleberg 1992:11)

Den slags intertekstuelle forhold findes også i andre bøger, som blev skrevet i Brandes' kølvand¹⁴ – enten som direkte hentydninger (citater) eller som de fortolkningskanaler og forståelsesrammer (dvs. kategorier, tematiske områder, træk

¹³ Min understregning.

¹⁴ Se Schab 2008, hvor de "postbrandesianske træk" spores i *Polen* af Hilmar Wulff (1961) og i *Polen* af Dea Trier Mørch (1970). Slavisten Jess Ørnsbo beskriver polakker efter 1989 som hængende fast i deres fortid og passive ("de går i en eller anden ventepsykose"). De har svært ved at forstå begreber målretted og arbejdsdisciplin og dermed har de bidraget til "det polske anti-wirtschaftswunder" (Ørnsbo 1990:95ff.).

ved den polske nationalkarakter), som kan bruges til at tøjle det ukendte, det fremmede hos de *fremmede naboer*. Helleberg benytter sig af begge strategierne.

*HVORNÅR MØDES FANTASI OG VIRKELIGHED I DETTE LAND?*¹⁵

Det analyserede materiale giver grund til at påstå, at Polen tages op som emne i de perioder, når det lever op til sit symbolske potentiale. Som da Brandes skildrede det i 1888 (Polen som symbol på kampen for friheden, et eksemplarisk land for Europa) eller som da Helleberg brugte det i tiden efter kommunismens fald i 1989 (Polen som symbol på kampen for uafhængigheden, Østeuropas banebryder). Dermed besegles dets position i den danske diskurs som en symbolsk størrelse, noget u håndgribeligt, ubegribeligt, mytisk – noget, som er svært at passe ind i de rationelle (danske, protestantiske) kategorier.

Som afslutning vil jeg bruge et citat, som leverer en af mulige forklaringer på, hvorfor emnet ”Polen” alligevel – skønt landet ikke vækker megen opmærksomhed i Danmark – eller som Brandes skriver: *saa fremmed og uvedkommende Polen som Æmne end maatte synes det danske Publikum (...)* (Brandes 1888:1), har en meget speciel tiltrækningskraft:

Sandheden om polakkerne er hverken enkel eller handy. Men den er lige så fascinerende som myterne. (Helleberg 1992:12)

LITTERATUR

- Brandes, Georg. [1888] 1902. Indtryk fra Polen. I: *Samlede Skrifter* 10. København: Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), 7–292.
- Helleberg, Maria. 1992. *Fremmede naboer. En europæisk erfaring rigere. Polens historie*. København: Gyldendal.
- Janion, Maria. 2006. *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Kaszyński, Stefan H. 1991. Wahlverwandschaften der europäischen Romantik am Beispiel von Hauchs Roman *En polsk Familie*. I: Bandle, Oskar et al. (Hg.). *Nordische Romantik. Akten der XVII. Studiekonferenz der Internationalen Association for Scandinavian Studies 7.–12. August 1988 in Zürich und Basel* (= Beiträge zur nordischen Philologie, 19). Basel: Helbing & Lichtenhahn, 213–220.
- Kolstrup, Søren. 2007. *Polen i 1000 år – set fra Krakow*. Søllested: Skovlænge.
- Krysztofiak, Maria. 2005. *Skandinavien und Mitteleuropa. Literarische Wahlverwandschaften* (= Beihefte zum Orbis Linguarum, 42). Wrocław: Atut/Görlitz: Neisse Verlag.
- Said, Edward. 2005. *Orientalizm*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Schab, Sylwia. 2008. ”Øjnene der ser...” Om berøringsflader mellem kulturer og om det eksotiske i en ”nær” udgave. Dansk (rejse-)litteratur om Polen. I: Zilliacus, Clas (red.). *Gränser i nordisk litteratur* (= IASS XXVI 2006). Åbo: Åbo Akademis förlag, 652-660.

¹⁵ Ørnsbo (1990:106).

-
- Stala, Krzysztof. 2000. Georg Brandes' *Indtryk från Polen*. Stereotyper på gott och ont. I: Törnquist-Plewa, Barbara (red.). *Sverige och Polen. Nationer och stereotyper* (= Slavica Lundensia, 20). Lund: Lunds universitet, 29–43.
- Ślaski, Kazimierz. 1977. *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych* (= Wydawnictwa Instytutu Bałtyckiego w Gdańsku. Seria Skandynawoznawcza, 4). Wrocław: Ossolineum.
- Ørnsbo, Jess. 1990. Polen – én stor hemmelig klub. I: Kaiser, Jens & Flemming Chr. Nielsen (red.). *Europa retur: 12+1 forfattere på rejse*. Viby J: Morgenavisen Jyllands-Posten, 95-106.